

A kereszténység jövője.

HATALA PÉTERTŐL.

A ki az értelmi világ jelen állapotát figyelemmel kíséri, azon tapasztalatra jut, hogy vallás dolgában átalán két főirány küzd egymással. Az egyik irány tagadja az Isten létét, még pedig a tudomány nevében; a másik Isten létéről meg van győződve. Ez utóbbi osztályba tartoznak a világnak minden néven nevezendő vallás-felekezetei, illetőleg azoknak hivei, kik még nem csaptak át a másik táborba. Mert azt is a tapasztalás bizonyítja, hogy a felekezetek hiveinek statistikáját nem az illető anyakönyvek tüntetik fel; igen nagy azoknak száma, kik névleg bennállanak még a hitfelekezet keretében, de tényleg, benső meggyőződésükkkel, annak hátat fordítottak. Szembeszökő önámítás tehát e kérdésben az anyakönyvekre hivatkozni. Legkevésbé hivatkozhatnak az anyakönyvekre oly felekezetek, melyeknek hitelvei, dogmái nemcsak hogy nagy számmal vannak, hanem a józanésszel leginkább ellenkezők is. Az ily felekezetek hiveik irányában a külső kényszerhez szoktak folyamodni, s az államot az egyház végrehajtójának tekintik; sőt mert a külső állami kényszer nem jár mindig kellő eredménnyel, ezen eszközt egy másikkal támogatták, t. i. a felekezeti logikával és metafizikával. Igaz ugyan, hogy azon törvények, melyek szerint az ész gondolkozik, a természet törvényei, Isten teremtette azokat; s azért felekezeti vagy nemzetiségi szempontok alá nem esnek, ép úgy nem, mint p. o. a nehézkedés törvénye, a vegytörvények, stb. Azok függetlenek akár a felekezeti, akár a nemzetiségi tekintetektől; de mindennek daczára tanítanak egy felekezeti tudományt, felekezeti történelmet, felekezeti logikát és metafizikát, mely történelemben a kritika szabályai nem oly kérlelhetlenek mint a profán történelemben; s mely logikának törvényei meghajolnak az egyházi tan előtt; s a metafizika csak arra való, hogy a mit a profán, a természetes, a nem felekezeti ész tévedésnek, vagy lehetetlenségnek ismer, azt a „hit világának fényénél“ lehetőnek, igaznak állítsa. Az állami, a külső két kényszer mellé tehát, segédül a bensőt társíták, a felekezeti tudomány által megmásítván, félrevezetvén még ifju, zsenge korban, a hívők elméjének gondolkozási tör-

vényeit. A dolog anynyira ment, hogy az egyedüli világosság, a józan ész világossága mellé nemcsak oda állíták, sőt annak fölébe helyezték a „hit világosságát“! Azon világosságot, melyet az említett módon a józan ész törvényeinek meghamisításával alkottak!... A kényszer tehát a gondolat országára is kiterjedett, s mivel a gondolat mint irott szó terjed leggyorsabban: az irodalom termékeinek valláspolicziális ellenőrzése is nagyban üzetett az egyházak s a nekik szolgáló államok által; és üzetik maiglan. Az illető vallásfelekezetek főpapjai ma panaszkép említik az államnak sokféle észlelhető vonakodását ezen politialis szolgálatban. Vége az egyháznak, ha az állam nem támogatja azt! Természetes ösztönből szólottak!... A szabad lég nem való az oly felekezetnek; hivei rögtön megfogynak, mihelyt a külső hitkényszer megszűnik!... És ebben rejlik oka, miért támogatják az ily felekezetek főpapjai a politikai absolutismust oly szivesen; s miért gyűlölik az alkotmányos szabadságot, mely a lelkiismeret szabadságát lényeges részeül tekinti! Ebben rejlik oka, miért lett az ily felekezetek főpapjainak kezeiben a vallás politikává. A főpapok nagyon megszokták az uralmat, az nagy anyagi előnyökkel jár, de csak addig míg a felekezethez tartozóknak feleszmélniök nem szabad! Egy némely felekezet főpapjai anynyira mentek e téren, hogy megkövetelik, miszerint fejök ne csak első főpap, de egyuttal király is legyen, míg ők fejedelmek. A ki ezt nem tartja helyesnek, kiátkozzák az egyházból. Pedig nehéz ennek okát belátni. Az illető felekezet gondolkodói maguk is furcsának találják, hogy a lelki üdvösség, a menyország elnyerésére ily főpapi, temérdek milliókba kerülő organismus szükséges legyen! Egy főpap-király, külön országgal, aztán számtalan más „egyházfejedelem“ százezerekre menő javakkal, stb. stb.! És a kereszténység nagy alapítója mily szegény volt! Azt mondá a gazdagságról, hogy elzárja a menyország útját; mert ugy mond, egy teve könnyebben megy át egy túlyukon, mint a gazdag a menyország ajtaján!...

Mindezek összesen, s az ezekből folyó következmények nagyon megapasztották a keresztény „nagy egyházak“-nak hiveit, s ma, midőn a tudomány szabadsága a hitkényszer bukásával teljesebben érvényesült, a nagy egyházak nagy pusztulása naponta növekedő. Igaz, hogy akadnak még alkotmányos kormányok is, melyek a szabadelvűség czége alatt nem szabadelvü eszméket, retrograd felekezeti célokat szolgálnak, de ez a bukás kórjele, a kö-

zelgő végfeloszlás symptomája. Az értelmiség haladásának diadalutját e kormányok nem fogják meghiusítani, csak ideiglenesen akasztják meg azt, s a haladás Brahma-szekerétől maguk is elgázoltatnak. Napjainkban a reactio csak pillanatnyi gyönyör, mely azonban megtöltheti a miniszterek üres tárczáit. A haladás szelleme annál erélyesebben szokott az ily gáncsoskodó államférfiak ellen fordulni, annál keményebb támadásokat intéz azon egyház ellen, melynek végrehajtói valának. Mert elvégre az értelmiség leg-sérelemesb joggalanságot lát abban, ha valamely kormány arra vállalkozik, hogy az állampolgárokat egyenként vagy öszzeségükben, közvetlen vagy közvetve valamely főpapi testület iránti szolgálásra kötelezen. Ez a leghitványabb szolgálások egyike, s a ki reá kényszerít, az közmegevetéssel találkozik.

Pedig századokon által így kompromittálták a keresztény eszmét, s kompromittálják maiglan. Azért oly szétzüllött a nagy keresztény egyházak szellemi állapota!

A materialismus bölcsei azért hirdetik a kereszténység bukását, s elméletileg is a tudomány által tulhaladott álláspontnak nevezik. Nem bir a maga lábán megállani — így szólnak — azért szorul az állam támogatására.

És ezen érvelésben sok igaz van. A kereszténység azon felekezeti formákban, melyekben az orthodoxiák nagy egyházi alakjait képezi, mint dogmák rendszere, csakugyan ki nem állja a józan ész bírálatát. Azért is van oly kevés dogmahívó, s azért oly nagy azoknak száma, kik a kereszténységet észszerü felfogásban vallják.

És csakugyan ezen felfogásban áll a kereszténység jövője. Eltekintve a római hierarchiától, melylyel hiveinek intelligentiája nyílt harcban áll: örömmel konstatálhatjuk, hogy a kath. világiak, az értelmiség színe-java, a római egyházban, minden esetre nagy többségében, a kereszténység észszerü felfogását vallja, s az anynyi vérrel áztatott dogmákra a feledés fátyolát veté. A protestantismus kebelében virágzó, ugynevezett protestáns egyletek, s az öszzes számba vehető theologiai tudomány ugyanezen állásponton van.

Viszsa kell tehát mennünk a kereszténység ósrégi állapotához, midőn nem volt egyéb dogma mint az, hogy egy az Isten, ki igaz bíró elevenek és megholtak felett, s jutalmaz vagy sujt ezen vagy a másik világon. Jézus eredeti álláspontjára kell visszahe-

lyezkednünk. Ő kimondá a közvetlenséget Isten, mint atya, s az emberek, mint fiuk s egymás iránt testvérek között. Kimondá, hogy Isten országa, az igazán vallásos hódolat, a mi sziveinkben van. Az Ur imájában összefoglalta egész tanát. Atya és fiu közti viszony van Isten és ember között. Megszenteljük hódolatunkkal Isten nevét, gyarapítjuk országát. Ha vétettünk, őt közvetlen kérjük, hogy bocsássa meg bűneinket, úgy, a mint őszintén megbocsátunk mi is az ellenünk vétőknek. Azon férfiú, a ki ily büntörlésre buzdítja hiveit, az nem alkothatta azon külső törvényszéket, mely gyónás és poenitentiartás név alatt ismeretes, s mely századokon át eléggé kompromittálta magát. A csak kis sé is értelmesb katolikusok ma már méltán megfeledkeznek róla. — Mily monstrosussá lön ezen intézmény — már Luther korában is megsokalták, hogy pénzgyűjtő-üzletté vált. . . . Mily különbség van az Úr imájának büntörlesztési módja és a római egyház poenitentialis és indulgentialis intézményei közt! . . . E kető nem származhata közös forrásból! . . . Jézus a munkát, a mindennapi kenyérért való fáradoalmat Isten oltalma alá helyezé, figyelmeztet hathatós gondviselésére. Önerőnkben és Isten gondviselésében bizzunk. A felebarát iránti társadalmi s egyéb viszonyt kifejezik e szavak: „bocsásd meg bűneinket, miképen mi megbocsájtunk az ellenünk vétőknek. . .“ Ime a keresztény vallás lényege: Isten és emberek között a közvetlenség, az atyai, fiui és testvéri viszony — Isten országa sziveinkben, s azon fiui és testvéri viszonyban. Működésünk, egész munkás életünk Isten gondviselésére s önerőnkre támaszkodó. A külső istenitiszletnek ez benső alapja. Jézus eszméje szerint Istent sem Jeruzsálemben, sem a Garizim hegyén nem fogják kiváltságosan imádni, hanem „lélekben és igazságban“ — mindenütt; a hol ketten vagy hárman Isten nevében egybegyűlnek, ott van közöttük az Isten, kiben az apostol szerint: élünk, mozgunk és vagyunk! . . .

Ilyen főbb vonásaiban az Isten országa Jézus felfogása szerint! Ide kell visszamennünk! Tegyük le a vallásra erőszakolt külső mechanizmust! A szellem, a bensőség rovására felburjázott dogmákat! . . . Tegyük félre a vallásosságot elfojtó politikát, a vallással visszaélést! Isten nem rendelt vallási királyokat, sem fejedelmeket, sem egyéb, különös szabadalommal felruházott „Istensáfárjait! . . .“ A hierarchia, igaz, könnyen lábba kap a vallásban, s azok, kiket a külső istenitiszlet vezetésére s a vallásügyleti

ügyek gondozásával a vallásköztség megbizott, csakhamar bizonyos nymbussal környezik magukat csupa emberi hiúságból. S ime a mag, mely megtermi a hierarchiát, a papuralmat, mely önmagát szent uraságnak nevezi. Ezen szent uraságot aztán saját fentartási ösztöne a politikára vezeti; a vallásból hatalmi kérdést csinál és csak kedvező körülmények kellenek, melyek közt első helyen áll a tömeg könnyenhitvősége, tanulatlansága, és kész a Dalai Láma keleten; kész a családkozhatlan pápa-király nyugaton; a Dalai Lámanak nyugati, európai kiadása. A római episcopust, egyház-felügyelőt, superintendenst — a városnak politikai jelentősége emelte, sarkalta nagyravágásra; ép úgy, mint a többi kisebb politikai főhelyeken történt, hol metropolitákká lettek, fővárosiakká, az egyházköztség megbizott hivatalnokai. Az első egyetemes zsinatok csakugyan ezen politikai okokkal támogatják az illető főpapok előjogait. A chalcedoni egyetemes zsinat híres kánonja, a XXVIII-ik világosan kimondja, hogy az atyák voltak, kik a római egyháznak a város politikai jelenlősége miatt fölényt tulajdonítottak. Az új Róma, Konstantinápoly, fejedelmi székvárossá emeltetvén, főpapja szinte ily okból első helyet nyert a régi Róma után. A niceai zsinat (325.) hatodik kánonjára történt Chalcedonban a hivatkozás. E kánon a római, alexandriai és antiochiai püspökök előjogairól szól, s azokat politikai tekintetekkel indokolja. Cziprián, Kárhágó híres püspöke, vonatkozólag István római püspök hatalmi vágyaira, még egy okot említ, mely elősegíté a római püspökök hatalmát, s ez a tyranicus terror, melylyel ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit. E nyilatkozat 256-ban történt egy zsinaton. És a római egyház egész történeti élete küzdelem a hataloméért. Keleten már korábban a Budhizmus mutat fel ily jelenséget; később az Izlam. Mohammed és utódai a kalifák, pápa-királyok voltak, úgy, mint a római egyház fejei. A hierarchia szükségkép politizál a vallással, ép úgy, mint a theocraticus államforma. A XVI-ik század vallási reformacziójának legfőbb érdeme az, hogy elvonta Európa nagy részét a pápától, a hierarchia szolgálatából. A korábbi egyházi szakadások keleten és Európában szinte ezen jótéteményt eredményezték. Óriási tömegeket vettek el a hierarchiától, melyekkel ha ma rendelkeznék, sokkal erősebben támadná meg a civilizatiót... Ma a hierarchia főleg az együgyű népre és a fejedelmi udvarok körében teljesen ki nem veszett, nagyúri reactióra támaszkodik. Szerencse, hogy Anglia, Porosz- és Oroszország, Németország na-

gyobb része nem hódol a pápaságnak, különben az európai reactió nagyobb eredménnyel küzdene a haladó kultúra ellen. IX-ik Pius csak pár év előtt semmiseknek, érvényteleneknek nyilatkoztatta ki az osztrák állam-alaptörvényeket, mert a teljes lelkiismeret-szabadságot — melyet XVI-ik Gergely „Mirari vos,“ ismert Encylikájában örültségnek (deliramentum) nevezett — a vallásszabadságot, a tudomány-szabadságot proclamálja; mert minden állampolgárnak megengedi, hogy tan- és nevelőintézetet nyithasson; s az összes vallásfelekezetek az állam színe előtt egyenjogositatnak!... A pápa e törvények szerzőit, alkotóit, helyeslőit, végrehajtóit figyelmezteti az egyházi büntetésekre, melyeket pápák és egyetemes zsinatok ily bűnös cselekedetek végrehajtóira szabtak!... Nem lázítás-e ez az országos törvények ellenében? És miért? Talán mert a kath. hívők jogai sértetnek a fent elősorolt tények által? Korántsem, a kath. intelligentia maga elismeri ezen törvények humanus, jogos voltát; de a hierarchiának korlátlan uralmát megnyesik, s a pápa azért hirdeti semmiseknek, azért fenyeget, emlékeztet az egyházi büntetésekre!... Szabad-e így továbbra is a vallással visszaélni?... A hierarchia mindannyiszor üldöztetésről, egyházkárosításról, vallásrontásról panaszolkodik, midőn az állam, a haladó kultúra nevében, megvonja tőle a jogot, hogy másokat üldözhesse! Ez a felekezeti gyűlölség legutálatosb nyilatkozata! A hierarchiára nézve sérelem, ha más felekezet is hasonló jogot nyer, ha vele, polgári tekintetben, egyenjogositatik. A protestáns hierarchia se türelmes, de, mert nincs oly centralis organisatiója, mint a pápaság, nem tehetett e tekintetben oly iszonyu manifestatiókat, mint emez. A felekezeti-ségnek is megvan a maga jogosultsága; míg a köztestvériség törvényét nem sérti, nincs kifogásunk ellene; de midőn emberszeretet helyett oly átkos gyűlöletet terjeszt, a közerkölcsiség ellenségeül kell azt tekintenünk, jelentkezék az a kereszteltek, vagy a körülmetéltek táborában. Ennek nincs jövője. A haladó közmivelődés lassanként elsimitja majd a felekezetesség ezen fattyu-hajtásait, daczára annak, hogy a hierarchia épen ezekben helyezi az egyházi buzgóságot, az egyházilag szent lelkületet. IX-ik Pius szentté avatta Arbues Pétert, a bakó-szellemü spanyol inquisitort! Ezzel csak a pápaságot kompromittálta. Röviden vázoltam, mily alakban lesz jövője a kereszténységnek. Ebben bizunk; ha egyéb alakjaiban lassanként kivész is az emberek eszéből és szívéből, azon nincs okunk siránkozni.
